

MIŠEL TURNIJE: IZMEĐU DVA OTKUCAJA

Kad je sredinom januara dvije hiljade i šesnaeste godine Mišel Turnije umro, mediji u Srbiji, a isto vrijedi i za okolne postjugoslovenske zemlje, nisu objavili ni blizu onoliko nekrologa, in memoriama i sličnih prigodnih tekstova, koliko, recimo, jesu za ravno mjesec dana kad je umro Umberto Eko. Zanimljivo bi bilo utvrditi razloge te diskrepancije. I Turnije i Eko na jugoslovenskom su kulturnom prostoru prepoznati rano te su bili široko prevedeni, a knjige su im dobro prihvatane. Obojica dolaze iz velikih kultura i jezika. Obojica su prve romane, one koje će mnogi zauvijek nastaviti da smatraju njihovim remek-djelima, objavili relativno kasno. Obojica su, usprkos tome, upamćeni i kao plodni pisci. Obojica su doživjela da im djela ekranizuju važni režiseri (Žan-Žak Anou i Volker Šlendorf). Obojica su godinama i decenijama pominjani u spekulacijama oko budućih dobitnika Nobelove nagrade za književnost.

Dobro, Eko vjerovatno jeste bio nešto čitaniji, prvenstveno zbog činjenice da je *Ime ruže* jedan od najvećih bestselera u posljednjih pedesetak godina. Ipak, s druge strane, Eko nije u toj mjeri ugrađen u ovdašnji književni kanon koliko Turnije, ako ni zbog čega drugog, a ono zarad činjenice da je Danilo Kiš za potrebe srpskog prevoda Turnijevovog *Kralja violnjaka* preveo istoimenu Geteovu pjesmu, pjesmu koja je, naravno, krstila i roman, a koja se svojom atmosferom i osnovnim toposom (odnos oca i sina) savršeno uklapa u Kišove *opsesivne teme*. To što je propratni esej jedan od posljednjih Kišovih tekstova uopšte pridonosi njegovoj važnosti.

Ključni razlog za diskrepanciju dolazi, mislim, od razlike između Turnijeove i Ekove *javne persone*. Prvi je bio osobenjak, ono što u Bosni kažu *ters*, tip kakav bi neko bez sluha za suptilnosti proglasio drkadžijom. Potonji je bio uzoran javni intelektualac u epohi masovnih medija, riječju *celebrity*. To, naravno, nije nešto što se nužno prelijeva u njihov opus. A opet, ta razlika će, kao u nekoj šopenhauerovskoj paraboli, biti vidljivija u rubnim tomovima njihovih bogatih opusa negoli u glavnim. Hoću da kažem da se razlika između *pjesnika* Turnijea i *novinara* Eka najbolje vidi u njihovim skoro usputnim knjigama koje su ipak u neku ruku paradigmatične. Ono što je za Umberta Eka *Kako putovati s lososom* (Izvori, Zagreb, 1999; sa italijanskog prevela Ita Kovač), za Turnijea su *Slavlja* (Vuković & Runjić, Zagreb, 2002; sa francuskog prevela Vlatka Valentić).

Kod Eka se u komunikaciji s čitaocem u ovim tekstovima miješaju dvije paradigme, akademska i žurnalistička, profesorska i novinarska. U *Slavljima* se, međutim, Turnije otkriva kao *pjesnik*. U zapisima što meandriraju između mikroeseja, dnevničke bilješke, crtice i pjesme u prozi, Turnije, kako sam kaže, „slavi neiscrpno bogatstvo svijeta“. Onaj ko želi da piše o ovoj knjizi trebalo bi da piše turnijeovski, slaveći i nju kao djelić bogatstva našeg svijeta.

Slavlja sa sastoje iz osamdeset pet tekstova napisanih u slavu svijeta i raznih stvari koje ga čine, ali nadasve u slavu divljenja:

Ništa nije ravno divljenju. Kličemo li jer nas je oduševila glazbenikova tankočutnost, kakva otmjena životinjska pojava, veličanstven krajolik ili pak velebn užas paklenoga grotla, život nam dobiva smisao. Samo se bijednik ne zna diviti. S njim ne možemo prijateljevati jer se prijateljstvo rađa samo u zajedničkom udivljenju. (str. IX)

Naznačivši ovako okvir za cijelu knjigu, Turnije je ipak dijeli na šest odjeljaka: 1) *Naturalia*, 2) *Tijelo i stvari*, 3) *Mjestopisi*, 4) *Godišnja doba i sveci*, 5) *Slike*, te naposljetku 6) *Personalialia*. Odjeljci su, kako se vidi, tematski profilisani, a po dužini nisu jednaki. (Uostalom, broj 85 nije djeljiv sa 6 bez ostatka.) U prvom je 11 tekstova, u drugom njih 18, u trećem 16, u četvrtom takođe 16, u petom opet 16, a u posljednjem, šestom, 8.

Kad gledaš ove brojeve čini ti se da u svemu tome postoji neka smisljena arhitektonika, nešto s dubinskim simboličkim prtljagom, nešto o čemu bi Ekovi junaci iz *Fukoovog klatna* mogli da govore u dugim eruditsko-ezoteričnim monolozima. Čak i na prvi pogled, međutim, vidiš da je sredina knjige kompaktna, a da su prvi i posljednji odjeljak najkraći (prvi je ipak duži od posljednjeg); u prvom se tematizuje priroda, praktično cijeli svijet, da ne kažem svemir, a u posljednjem ono svoje, privatno, lično, subjektivno, unutrašnje. To je onaj put o kom govori Borhes u jednom od svojih najpoznatijih odlomaka:

Čovjek riješi da nacrtu svijet. Tokom godina ispunjava prostor ucrtavajući pokrajine, krajevstva, planine, zalive, brodove, ostrva, ribe, kuće, instrumente, zvijezde, konje i ljude. Pred samu smrt on otkriva da taj strpljivi lavirint linija ocrtava njegov sopstveni lik.

Kod Turnijea *priroda i društvo* praktično nikad nisu razdvojeni. U zapisu „Konj“ iz prvog odjeljka on kreće od *Memoara Sen-Simona* da bi preko mikropartiture o zodijačkom znaku strelca (kome pripadaju, kako kaže, ne bez šaljivog ponosa Betoven, Berlioz, Fric Lang, Pol Elijar, Horhe Semprun te sam Mišel Turnije) došao da zaključka po kome „sedlo simbolizira spoj čovjeka i konja“.

U drugom odjeljku je i čudesan zapis o novcu. Zove se, naravno, „Novac“. Zauzima jedva dvije stranice. Zavređuje zaseban esej paralelno čitanje ovog kratkog proznog zapisa i Larkinove pjesme „Money“.¹ Kaže Turnije:

---

¹ NOVAC

Svaka tri mjeseca moji me novci vabe:
„Zašto da ti ovdje propadamo džabe?
Pretvori nas u seks, u ostvarenje snova.
Sve što trebaš jest potpisat nekih par čekova.“

I gledam druge ljude, njima se novci ne bune:
Jer njima lova sigurno u nekom štekcu ne trune.
Oni već sada imaju i ženu i kola i vikendicu:
Jasno je novac i život da dijele istu žicu.

– Slične su zapravo jako ove stvari dvije:
Jer ne možeš mladost odgađat do penzije,
I kako god računô, od svog ušteđenog novca
Na kraju ćeš najviše dobit brijanje sebe mrtvacu.

Iskreno vjerujem da svatko od nas prema novcu njeguje odnos koji ga određuje i sukladan je njegovoj osobnosti koliko i odnos prema spolnosti, Bogu, smrti itd. (str. 83)

Larkin se u svojoj pjesmi (koju Turnije ne pominje i ne znamo da li uopšte zna za nju) ispovijeda o vlastitom odnosu prema novcu. Zanimljivo je čitati Larkinove stihove u svjetlu ovakvog Turnijeovog stava:

Žalim ljude koji novac poštuju kao svetinju. Prezirem one koji ga se boje ili mrze. Novac i spolnost duboko su povezani. Plaćanje seksualnom partneru ili partnerici najprirodnija je i zacijelo najstarijaka gesta na svijetu. (...) Mržnja prema novcu prikriva zapravo mržnju prema seksu. (str. 84)

Mjestopisi se otvaraju čarobnom pričicom pod naslovom „Tog 26. siječnja 1786. u Pragu“ koja govori o susretu Mocarta i Kazanove. Kažu da su u januaru 1913. godine u Beču istovremeno boravili Staljin, Hitler, Trocki i Tito. To bi možda bila dobra tema za Eka. Turnijeu su pak dovoljne četiri stranice da čitalac u umu čuje melodije iz *Don Huana*.

Kad čitaš „Sebastijana. Božjeg streličara“, zapis koji otvara četvrti odjeljak, u zaleđu Dalmacije, kod svakog spominjanja Dioklecijana zadrhtiš kao kad neko pominje nešto tvoje, donekle slično, mada manje intenzivno, kao kad Markes na početku *Sto godina samoće* pomene Makedoniju.

U odjeljke *Slike* pažnju odmah privlači zapis „Filmovi, filmovi...“. Na samom njegovom početku Turnije kaže:

Kiparstvo, crtež i glazba korijene vuku iz pradavnih vremena. Film je pak tako nov i mlad da ljudi našeg doba – ako su postariji – mogu imati osjećaj da su mu suvremenici. (str. 272)

Slijedi kratka, pjesnički lična i sugestivno efektna kratka istorija sedme umjetnosti koja završava uvidom u kontrast između filma i televizije:

Film i televiziju dijeli takav jaz da se pitam kako su ljudi zahirili pa velike filmove prikazuju na malome ekranu! Zacijelo su u pitanju godine i neprilagođenost suvremenu svijetu koji dolazi.

Filme, brate moj blizance, zajedno smo se rodili, zajedno smo rasli i obojica starimo. Iskreno rečeno, mislim da me ne možeš nadživjeti. (str. 276)

Turnije je umro, filmovi se i dalje snimaju, no ne bi se reklo da je pjesnik pogriješio. Ekрани su sve manji i film sve više nije film.

Posljednji odjeljak otvara tekstić „Čelnik i njegovi ljudi“. Analizirajući ljude kojima su se okruživali, primjerice, Napoleon i De Gol, Turnije nas poučava da lidera ništa toliko ne definiše kao ljudi koje bira za bliske saradnike.

Slušam pjesmu novca. To je kô da stojiš visoko iznad
I sa dugih francuskih prozora gledaš na mali grad,
Predgrađa, kanal, crkve okićene i lude nužno
Dok večernje sunce zalazi. To je strašno tužno.

(S engleskog preveo Muharem Bazdulj)

Pisca, mogli bismo ponovo reći, ponekad najbolje definiše neka apartna knjiga, a u njoj često ponajviše neki naoko usputan i manje važan zapis skriven u sredini, kao u škrinji.

Slavlja su knjiga kojoj se često vraćam. Čovjek pročita dva-tri zapisa pred spavanja, pa izjutra razmišlja u njima, kao o snovima. Usred *Slavlja* je tekst pod naslovom „Praznici“, na neobičan način autopoetički. Započinje anegdotalno. Mesar kod koga Turnije redovno navraća najavljuje mu da će radnja u idućih nekoliko nedjelja biti zatvorena jer on odlazi na godišnji odmor. Usput pridodaje kako je za ljude poput Turnijea, pisce, dakle, čitav život nalik na godišnji odmor. Započinjući svoje razmišljanje, Turnije priziva Rolana Barta koji je negdje primijetio:

Čudesnu piščevu osobitost (...) dokazuje upravo to što on na svojim famoznim praznicima u najmanju ruku neprestano proizvodi, ako već ne radi. Lažni je radnik, ali i lažni dokoličar. (str. 227)

Zatim slijedi razmišljanje o statusu rada i plaćenog odmora kroz istoriju, sve do furioznog finala:

...Mislimo na srce. Na srce uvijek treba misliti. Mišićima našeg tijela za odmor treba najmanje osam sati sna. Taj prekid izbjegava samo jedan mišić, onaj srčani. Taj cijeloga života kuca bez prestanka. Znači li to da se ne odmara? Naprotiv, zacijelo se odmara više i bolje od svih ostalih. Tajna srca je u tome što se odmara u djeliću sekunde između dvaju otkucaja. Drugim riječima, odmaranje, san i praznici razdrobljeni su mu i tijesno isprepleteni s radom.

Raditi kao srce. Baviti se tako ugodnim, stvaralačkim i raznovrsnim poslom i to prije svega poslom koji se tako dobro uklapa u svagdašnji život, a doba naprezanja i dozrijevanja tako mu se skladno izmjenjuju, da već sam po sebi sadrži odmaranje i praznike. (str. 228–229)

Tu negdje Turnije smješta i svoj odnos prema pisanju, pisati kao što se diše, pisati kao što srce lup-a. Sve drugo staje između dva otkucaja.